

27.9.2004

807/4/03

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Mikko Eteläpää

AVUSTAJAN JA TUTKINTAVANGIN KIRJEENVAIHTO

1
KANTELU

Asianajaja A pyysi päämiehensä B:n puolesta 2.4.2003 päivätyssä eduskunnan apulaisoikeusasiamiehelle osoittamassaan kirjeessä apulaisoikeusasiamiestä tutkimaan keskusrikospoliisin rikosylikomisario C:n menettelyä päämiehensä ja itsensä välistä kirjeenvaihtoa koskevassa asiassa.

A kertoo kirjoituksessaan avustaneensa päämiestään B:tä 28.3.2003 - - - käräjäoikeuden vangitsemisoikeudenkäynnissä. B oli pidätetty 25.3.2003 epäiltynä törkeästä pahoinpitelystä. C vaati B:tä vangituksi epäillyistä törkeästä pahoinpitelystä ja törkeästä huumausainerikoksesta. Odottaessa käräjäoikeuden päätöstä vangitsemisasiassa istuntopaikan odotustiloissa B antoi A:lle kirjoituslehtiöstä peräisin olevalle paperille laaditun kirjoituksen.

Joku odotustiloissa paikalla olleista poliisimiehistä havaitsi B:n ojentavan A:lle kirjelapun. Kantelun mukaan C ja paikalla olleet muut poliisimiehet vaativat A:ta antamaan B:n ojentaman kirjeen heille. A kieltäytyi vedoten siihen, että kysymys oli avustajan ja päämiehen välisestä kirjeenvaihdosta. Kun asiasta oli keskusteltu jonkin aikaa ja paikalla olleet poliisimiehet vaativat kirjettä edelleen nähtäväkseen, B ilmoitti A:lle, että tämä voi antaa kirjeen nähtäväksi.

- - -

3RATKAISU

3.1
Tapahtumatiedot

Kanteluun ja siihen annettujen selvitysten perusteella jää C:n osuus tapahtumiin jossain määrin epäselväksi ja joidenkin kantelussa esitettyjen seikkojen osalta saatu selvitys on ristiriitaista.

Katson selvitettyksi, että C on havainnut A:n sulkevan salkkuaan ja saaneen tietoonsa, että B antoi A:lle jotain, minkä A laittoi salkkuunsa. Edelleen C on joko henkilökohtaisesti tai kehoittamalla paikalla olleita muita poliisimiehiä toimimaan vaatinut selvitystä siitä, mitä B antoi A:lle. C on tilanteessa A:n kertomana tullut tietämään, että kysymys on A:n ja hänen päämiehensä välisestä

kirjeenvaihdosta. C on arvioinut, että tilanteessa olisi perusteltu aihe epäillä väärinkäytöksiä ja hänellä siten olisi oikeus kirjeen tarkastamiseen.

Keskeistä menettelyn arvioinnin kannalta on siten se, onko C:llä ja/tai muilla paikalla olleilla poliisimiehillä ollut oikeus saada tietoonsa B:n ja A:n välisen kirjeenvaihdon sisältö.

3.2

Oikeusohjeet

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on mm. oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä. Ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaan viranomaiset eivät saa puuttua kirjeenvaihto-oikeuden käyttämiseen, paitsi silloin kuin laki sen sallii ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä mm. epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseksi.

Suomen perustuslain 10 §:n 2 momentin mukaan kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton. Perustuslain 10 §:n 3 momentin mukaan lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana.

Esitutkintalain 10 §:n 3 momentin mukaan rikoksesta epäillyllä, joka on otettu kiinni, pidätetty tai vangittu, on oikeus pitää yhteyttä avustajaansa tapaamalla, kirjeitse ja puhelimitse siten kuin tutkintavankeudesta annetun lain 12 ja 13 b §:ssä tarkemmin säädetään.

Tutkintavankeuslain 12 §:n mukaan tutkintavangin ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa on sallittava tapaamalla, kirjeitse ja mahdollisuuksien mukaan puhelimitse pitää yhteyttä keskenään. Tapaamista voidaan valvoa, milloin siihen on erityistä syytä. Avustajan kanssa käytävää neuvottelua ei saa kuunnella eikä kirjeitä tarkastaa, ellei ole perusteltua aihetta epäillä väärinkäytöksiä. Väärinkäytöksen ilmaantua neuvottelu voidaan keskeyttää.

Tapahtuma-aikaan voimassa olleen sisäasiainministeriön ohjeen (SM-2003-00251/Tu-41, 31.1.2003) kohdan 2.2.20 mukaan pidätetyn lähettämä tai hänelle osoitettu kirje, tiedonanto ja postilähetys voidaan tarkastaa ja sen välittäminen estää, jos esitutkintaan, säilytysvarmuuteen tai säilytystilojen järjestykseen liittyvät syyt sitä vaativat. Pidätetyn ja hänen avustajansa välistä kirjeenvaihtoa ei saa tarkastaa eikä sen välittämistä estää, ellei ole perusteltua aihetta epäillä väärinkäytöksiä.

3.3

Arviointia

Suomen perustuslaki kuten myös kansainväliset ihmisoikeussopimukset turvaavat perus- ja ihmisoikeutena kirje- ja muun viestinnän salaisuutta. Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on samanlaisen turvan alainen.

Yhtenä tärkeimpänä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osana on oikeus käyttää avustajaa. Avustajan käyttämisen tehokkuutta on pyritty turvaamaan mm. edellä selostetuilla säännöksillä, jotka rajoittavat mahdollisuutta puuttua rikoksesta epäillyn ja hänen avustajansa väliseen viestintään. Myös oikeudenkäymiskaassa on lukuisia säännöksiä, joilla turvataan asianajosalaisuutta. Samalla säännökset turvaavat osaltaan kirje- ja viestintäsalaisuutta perusoikeutena.

Lähtökohtana on, että kirjeenvaihto ylipäätään on luottamuksellista. Oikeudenkäyntiavustajan ja avustettavan välisessä suhteessa tämä luottamuksellisuuden vaatimus on käsitykseni mukaan erityisen korostunut. Mikäli avustettava ei voi käydä luottamuksellista kirjeenvaihtoa oikeudenkäyntiavustajansa kanssa, hänen oikeutensa valmistella puolustustaan voi vaarantua.

Käsitykseni mukaan mainittujen oikeuksien rajoittamiseen pitää edellä kerrotuista syistä suhtautua pidättyvästi ja niitä lainkohtia, jotka sallivat puuttua näiden oikeuksien käyttöön tulee tulkita ahtaasti.

On jossain määrin tulkinnanvaraista, minkälaista epäilyä tutkintavankeuslain 12 §:n "perusteltua aihetta epäillä väärinkäytöksiä" tarkoittaa. Asiaa koskevassa hallituksen esityksessä (HE 239/1972) asiasta lausuttiin: "Väärinkäytöstä, joka antaisi aiheen kuunnella neuvottelua tai tarkastaa kirjeen, voitaisiin lähinnä epäillä silloin, kun on perusteltua syytä olettaa, ettei vangin oikeudenkäyntiavustajaksi ilmoittautunut todellisuudessa olisikaan oikeudenkäyntiavustaja. Milloin vangitulle on maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetun lain nojalla määrätty avustaja tai jos muuten on saadun selvityksen perusteella ilmeistä, että tapaamisen tai kirjeenvaihdon tarkoituksena on vain vangin syytejutun hoitaminen, neuvottelua ei olisi kuunneltava eikä kirjettä tarkastettava."

Lain sanamuodosta ja sitä koskevasta hallituksen esityksestä käy tulkinnanvaraisuudesta huolimatta kuitenkin kiistatta ilmi, että tutkintavangin ja oikeudenkäyntiavustajan välisen kirjeenvaihdon tutkiminen on sallittua vain poikkeuksellisissa tapauksissa. Hallituksen esityksessä on jopa katsottu, että jollei oikeudenkäyntiavustajan todellisesta roolista ole epäselvää, kirjettä ei olisi tarkastettava. Perustelulausuma vaikuttaa tosin lakitekstistä saatavaa käsitystä tiukemmaltakin. Nähdäkseni myös riidattomasti laillisenä oikeudenkäyntiavustajana pidetyn avustajan ja vangin välinen kirje voidaan tarkastaa, jos on perusteltua aihetta epäillä väärinkäytöksiä. Epäilykynnystä kuitenkin ymmärrettävästi nostaa se, että avustaja tunnustetaan ja tunnetaan aikaisemmasta toiminnastaan tehtävänsä asianmukaisesti hoitavaksi henkilöksi.

3.3.1

C:n menettely

Kirjeen tarkastamisen perusteeksi C on selvityksessään kertonut seuraavia seikkoja.

B on C:n mukaan ollut merkittävässä asemassa eräässä organisoidussa ryhmittymässä, jonka muitakin jäseniä epäiltiin useista vakavista rikoksista. Samanaikaisesti B:n kanssa vangituksi vaadittiin erästä toista samaan ryhmittymään kuuluvaa henkilöä. Kummallakin vangitukseksi vaadittavalla oli "pitkät" rikosrekisterit, joten väärinkäytöksen vaara tilanteessa oli C:n käsityksen mukaan huomattavan suuri.

B:n ja A:n välisessä kirjeenvaihtotilanteessa A oli C:n mukaan korottanut ääntään sanoen jotain ja punastunut kasvoiltaan. C oli kysynyt A:lta, mistä on kysymys, johon A oli ilmoittanut kysymyksessä olevan tutkintavangin ja avustajan välisestä asiasta. Kun tapahtumaan kiinnittivät huomiota muutkin paikalla olleet poliisimiehet, vaati C asian selvittämistä. C kuvaa tilannetta "salamyhkäiseksi".

C on siten edellä kerrotuilla perusteilla katsonut olevan perusteltua aihetta epäillä väärinkäytöksiä.

Mielestäni epäillyn rikosrekisteristä ilmenevien tietojen tai tutkittavan rikoksen vakavuudesta ei voida tehdä yleisiä johtopäätöksiä siitä, miten avustaja ja avustettava käyttävät toimeksiantosuhteeseen liittyvää kirjeenvaihto-oikeuttaan. Kirjeenvaihto-oikeuden väärinkäyttämisen arvioimiseen vaikuttaa myös avustajan käyttäytyminen asianomaisessa tilanteessa ja hänen toimintatavoistaan kokemuksen perusteella muodostunut käsitys, mihin taas avustettavan menneisyydellä ei käsitykseni mukaan ole vaikutusta. Pidän lisäksi selvänä, että lähtökohtaisesti ei ole aihetta epäillä oikeudenkäyntiavustajien suostuvan minkäänlaisiin väärinkäytöksiin. Sinänsä on luonnollista, että rikoksesta epäiltyjen alttius väärinkäytöksiin saattaa vaihdella eri henkilöillä ja vaikutusta voi olla myös tutkittavana olevan rikoksen vakavuudella ja ladulla. Esimerkiksi epäiltyjen pyrkimystä kertomusten yhdenmukaistamiseen tai todistajiin vaikuttamiseen havaittaneen yleensä tietyn tyyppisessä rikollisuudessa. Avustajan luotettavuus on kuitenkin näistä riippumaton seikka.

Saadun selvityksen perusteella ei voi muodostaa autenttista kuvaa kerrotusta tapahtumasta kaikkine piirteineen, mutta pidän arveluttavana tehdä arvioita mahdollisista väärinkäytöksistä avustajan punastumisen tai muun vastaavankaltaisen seikan perusteella. Tässä tapauksessa oikeudenkäyntiavustajana on ollut asianajaja, jonka henkilöllisyydestä ja oikeudesta avustaa B:tä ei ole ollut epävarmuutta. Edellä säännöksen perusteluista esitetyn nojalla ja perus- ja ihmisoikeusmyönteisen lainlulkinnan näkökulmasta pitäisin oikeampana tulkita ko. lainsäädännöstä siten, että tarkastusoikeus edellyttää jotain konkreettista ja vahvaa viitettä väärinkäytöksestä.

Tilannetta on arvioitava tapahtumahetkellä käytettävissä olevien tietojen mukaan. Sillä, että C:n arvio väärinkäytöksistä on sittemmin osoittautunut vääräksi yhtä vähän kuin sillä, että kysymys ei ole ollut kirjeestä, jolla olisi merkitystä

puolustuksen valmistelussa tai muutenkaan oikeudenkäynnissä, ei voi olla ratkaisevaa merkitystä arvioitaessa menettelyn lainmukaisuutta. On myös huomattava, että puuttuminen asiaan on ollut ratkaistava nopeasti voimatta punnita eri seikkojen painoarvoa.

Tapausta arvioitaessa on lisäksi otettava huomioon, että B antoi suostumuksen kirjoituksensa esittämiseen C:lle. Sinänsä on suhtauduttava hyvin pidättyväisesti suostumuksen merkitykseen tämänkaltaisen oikeuden perusteena. Suostumuksen antaja helposti kokee olevansa velvollinen suostumaan menettelyyn tai pelkää kieltäytymisen johtavan hänelle haitallisiin seuraamuksiin. Suostumuksen pyytäminen voi vesittää lain tarjoaman suojan.

Saadun selvityksen ja edellä tarkastamisoikeuden poikkeuksellisuudesta lausumani perusteella pidän C:n menettelyä selvästi kritiikille alttiina. Lain ja tilanteesta saadun kuvauksen tulkinnanvaraisuus huomioon ottaen C:n menettelyä ja arviota tilanteessa ei voida pitää kuitenkaan yksiselitteisesti lainvastaisena. Sen vuoksi tyydyn saattamaan käsitykseni oikeudenkäyntiavustajan ja avustettavan kirjeenvaihto-oikeuden tarkastamisen poikkeuksellisuudesta C:n tietoon vastaisen varalle.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsityksen rikosylikomisario C:n menettelystä hänen ja keskusrikospoliisin tietoon.

Samalla kiinnitän C:n ja keskusrikospoliisin huomiota rikosasian epäillyn ja tämän avustajan suhteen luottamuksellisuudesta ja sen turvaamisesta lausumaani.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni heille.

Vastineen liite palautetaan ohessa.